

Periodiseringens skillelinjer med indførelse og afvikling af enevælden, retsplejereform og kommunalreform passer naturligvis ikke i forhold til alle former for administration, f.eks. den gejstlige lokaladministration. Det har medført en del gentagelser og henvisninger til tidligere omtale, hvilket dog næppe generer, når bogen bruges efter sin bestemmelse som en håndbog.

De kronologiske hovedafsnit indledes med en oversigt over periodens vigtigste begivenheder og afsluttes med en sammenfatning af de væsentligste træk i periodens administration. Inden for hovedafsnittene har forf. beskrevet de enkelte administrationsgrene i den rækkefølge, som landsarkiverne har anvendt i guiderne til deres samlinger, dvs. overøvrighed, oppebørsel, retspleje, kommunalforvaltning, diverse former for aktiviteter, gejstlig administration og undervisningsvæsen.

Inden for de enkelte administrationsgrene kommer forf. ind på, hvilke geografiske områder, de dækkede, og hvilke opgaver, de varetog i henhold til lovgivning eller andre bestemmelser. Men derudover skitserer forf. i adskillige tilfælde, hvordan det forholdt sig med rekruttering af embedsmændene, deres uddannelse, aflønning, advancement o.l. Her bygger forf. særlig på forskningsprojektets hidtidige specialundersøgelser af amtmænd, godsejere, retsbetjente, dommere, præster og magistratembedsmænd.

Afsluttende giver forf. en summarisk oversigt over indholdet af de enkelte embedsgruppers arkivalske efterladenskaber i landsarkiverne i København, Fyn og Viborg. Denne oversigt følger samme disposition som den forudgående fremstilling, og dermed kommer brugeren af bogen et skridt videre i sin anvendelse af lokaladministrationens arkivalier til sin forskning.

Det er nok de færreste uden for arki-

varenes kreds, der vil interessere sig for administrationshistorien for dens egen skyld. I et arkivvæsen, hvor arkivalierne er ordnede efter proveniensprincippet, er det væsentligt for forskerne at vide mest muligt om de institutioner og embeder, der skabte materialet. Hidtil har der nok eksisteret nogle registraturer og guider med administrationshistoriske indledninger, men først med dette værk har forskerne fået en samlet oversigt.

Jørgen Witte

Gudmund Boesen: *Danmarks Riges Regalier*. (Gyldendal, 1986). 256 s., ill., 550,- kr.

I betragtning af regalierne kostbarhed og ælde er det forbløffende, at der ikke for længst var skrevet et større værk med grundige beskrivelser af deres udseende og brug. Rigsinsigniernes vogter på Rosenborg gennem årtier har nu rådet bod herpå. Gudmund Boesens statelige bog om emnet vil være udgangspunktet for fremtidig beskæftigelse med de fascinerende og suggestive guldsmedarbejder. Som supplement til kildefortegnelsen tjener dog oplysningerne i Povl Ellers lille bog »Salvingerne på Frederiksborg« (1976). Det samme gælder det fremragende billedmateriale i Boesens eget lille skrift »Regalierne på Rosenborg« (1982). Boesens store monografi falder i en kronologisk fremstilling af regalierne tilblivelse og ceremonielle brug og i en teknisk præget beskrivelse. Denne »katalog« omfatter rigssværd, kroner, scepter, rigsæble, kroningskærde, salvebuddike, ametysten til tronstolen, ordensinsignier samt livgehæng og knæbånd til salvingsdragten. I den kronologiske del behandles også ting som kroningssadel, tronstole, salvingsdragter, søvløver, kongelov samt regalier, der

en gang fandtes, men ikke eksisterer mere. Katalogen kunne efter min mening godt have omfattet de symbolbærende tronstole og sølvløver.

Boesens bog hviler på et overordentlig grundigt kendskab til kilderne. Der er næppe det regnskabsbilag eller anden form for dokumentation om regalierne, som Boesen ikke kender. Ligeså kyndigt vurderer han dem i en stilhistorisk sammenhæng. Ornamentikken på Christian IIIs rigssværd og Christian IVs krone sammenholdes på overbevisende måde med en række ornamentstik. Et vigtigt resultat er Boesens sikre omdatering af scepter, rigsæble og salvebuddike. Man har hidtil antaget, at de var blevet til efter enevældens indførelse, men de stammer fra 1648. Og der gøres rede for flere tilfælde af genbrug.

Det er vel naturligt, at forfatteren som museumsmand gør meget ud af at skildre regalierne som genstande og i mindre grad tolker dem ideologisk. Boesen undlader ikke at nævne adskillige vidnesbyrd om symbolopfattelsen, som langt fra er noget konstant, men han er forbeholden i sine konklusioner. Hans kultiverede antydninger er dog særdeles plausible. Christian IVs åbne krone afspejlede i henseende til formen en ældre tid set på europæisk baggrund. Boesen ser den åbne kroneform, der af teologerne siden reformationen var blevet udlagt som et symbolsk udtryk for Guds direkte almagt, som udslag af Christian IVs pietet over for sine forgængeres åbne kroner, og han peger tillige på muligheden for en bevidst lighed med de tre åbne kroner, der markerede den nordiske unionstanke i kongevåbenet. Sammenligningen forekommer mig at være særdeles rimelig. Overgangen fra åben til lukket krone, bøjlekrone, manifesterer sig heraldisk, tidligst på kongens mønter fra 1624. Boesens forsigtige hentydning til, at Christian IV forud for sit engagement i

tredivårskrigen kunne have haft behov for et lignende magtsymbol som kejserens bøjlekrone, synes mig at være en helt rigtig tolkning. Hævdelse af ligeværd i relation til kejseren var også i andre lande kommet til udtryk i brugen af lukkede kroner. Det fremgår tydeligt af, at teoretikere i datiden betegnede bøjlekrone som »clause à l'Imperiale«. Suverænitetsymbolikken blev med tiden forbundet stærkt med kongens person. Bøjlekrone kunne derfor efterhånden symbolisere enevælde og arvelig kongemagt. At denne tolkningsmulighed opfattedes som problematisk i hvert fald af adelsvældens repræsentanter, fremgår af rigsråd Otte Krags bortforklarende kommentarer til fænomenet. Christian IVs krone var senest ved Frederik IIIs kroning i 1648 blevet forsynet med bøjler (der siden er forsvundet). Boesen nøjes med at referere, at biskoppen ved denne lejlighed erklærede ikke at ville tale om kronens form. Jeg ser unkladelsen som et tegn på en realistisk fornemmelse af kroneformens potentielle symbolik.

Boesen giver læseren et indtryk af de danske kongers kroninger i middelalderen, hvortil kilderne er meget sparsomme. Først efter reformationen kendes ceremonien i detaljer, men den byggede i vidt omfang på traditioner fra katolsk tid. Den sidste egentlige kongekroning var Frederik IIIs. Boesen fortæller sig ikke i de biskoppelige vidtløftigheder, der udgjorde en væsentlig del af kroningens forløb. Gejstlig retorik indgik også i de enevældige kongers salvinger, der ophørte med Christian VIIIs i 1840, og hvor regalierne blev båret af kongen og dronningen, men ikke blev rituel overrakt. Boesen afstår fra en dybtgående statsretlig vurdering af kronings- og salvingsceremonierne, men nævner dog håndfæstningens og senere kongelovens rituelle tilstedeværelse. Den danske enevoldskonges selv-

kroning forud for salvingen var vist unik – og blev faktisk retningsgivende for de preussiske konger og for Karl XII af Sverige. Salvingsceremonien var så gennemsyret af absolutistisk tankegang, at en fortsættelse af traditionen efter 1848 var umulig, og faktisk havde der lydt kritik allerede i 1840, men H. C. Andersen havde været begejstret.

Kroning og salving var imidlertid ingenlunde de eneste begivenheder, hvor regalierne var involveret. Boesen redegør for deres politisk og kulturhistorisk interessante tilstedeværelse ved hyldning af en tronfølger (1610 og 1655), ved arvehyldingen i 1660, ved forlening med hertugdømmet Slesvig (med sikkerhed i 1589, hvor lensherren endnu ikke var blevet kronet, og sidste gang i 1663) og i forbindelse med en konges død og bisættelse. Regalierne blev ført med i Frederik IIs og Christian IVs ligtog. Sidstnævntes begravelse kunne først

finde sted et halvt år efter dødsfaldet, da den pantsatte krone måtte indløses fra udlandet forinden. Under enevælden indførtes det at stille kongens lukkede kiste på castrum doloris efter, at kongens lig havde ligget på lit de parade. Når disse hædersbevisninger kunne arrangeres i København, blev regalierne lagt frem og sølvløverne, der hører til tronstolen, opstillet. Skikken med castrum doloris er blevet fortsat lige til vor tid med Christian Vs krone og de dertil hørende øvrige regalier som tilbehør. Enevældens fysiske krone er dermed blevet statsymbol for det konstitutionelle Danmark svarende til den kontinuerlige heraldiske brug af den. Salvingskåben lå sidst over kongens stol ved rigsdagsåbningen i 1948, og visse af de til regalierne hørende ordensinsignier bæres stadig regelmæssigt af Dronning Margrethe.

Nils G. Bartholdy

OLDTID OG MIDDELALDER

Else Roesdahl: *Vikingernes verden. Vikingerne hjemme og ude.* (Gyldendal, 1987). 335 s., ill., 280,00 kr.

For nogle år siden udgav Else Roesdahl *Danmarks vikingetid*, en oversigt over det arkæologiske kildemateriale og på grundlag heraf en beskrivelse af vikingernes materielle kultur; den var en tiltrængt afløser af vikingetidsafsnittet i Brøndstedts *Danmarks oldtid* III fra 1960. Også denne nye bog synes tænkt som en afløser af et af Brøndstedts værker, *Vikingerne* fra 1960, der, ligesom det er tanken med Roesdahls nye bog, udkom både hos Gyldendal og hos Penguin i England. Og en afløser af *Vikingerne* er så meget mere tiltrængt, som denne bog allerede ved udsendelsen i

vidt omfang var forældet. Det er et projekt, som kræver stort mod; det er jo allerede mange år siden Ray Page, i en anmeldelse af et par andre forsøg på at give en syntese af vikingetiden, erklærede, at nu var det definitivt blevet umuligt!

Det falder straks i øjnene, at hvor Brøndsted begyndte med vikingerne ude i verden århundrede for århundrede, begynder Else Roesdahl med en redegørelse for Skandinavien i vikingetiden og slutter med ekspansionen ud i verden. Denne disposition kunne udmærket retfærdiggøres, hvis beskrivelsen af hjemlandene havde taget specielt sigte på faktorer af betydning for ekspansionen, så denne derved fik en baggrund at forstås på. Sådan er opgaven